



Noi Tracii

LIMBA LATINĂ-ROMANĂ ȘI LIMBA DACO-ROMÂNĂ

de D. BĂLAȘA

Din izvoarele documentare publicate reiese că Daco-Romanii se află în spațiul carpato-danubian-pontic de mii de ani. Aci au trăit strămoșii noștri, Tracii, din aria tracică s-au desprins Preromanii și Romanii de mai târziu.

Cele trei «celebre tăblițe de lut, descoperite în anul 1961, la Tărtăria de Mureș, sprijină afirmațiile de mai sus. Inscricțiunile de pe aceste tăblițe, prezentate și interpretate de cercetători români și străini (1), dovedesc că Dacia a fost cu adevărat unul din cele mai vechi centre culturale ale lumii, din cele cunoscute până în prezent. Ceva mai mult, sumerologul rus A. Kifișim a publicat o hartă «special întocmită, în care demonstrează că strămoșii Românilor de azi au exercitat o influență puternică asupra întregii lumi antice, respectiv a vechii Elade, a vechiului Egipt, a Sumerului și chiar a Chinei» (2).

Dacă mai amintim că tot în Dacia s-au găsit fabuloase comori care au declanșat năvala Romanilor și a popoarelor migratoare din răsărit, vom înțelege și de ce pe pământul Daciei, recte al României, s-au descoperit cele mai multe tezaururi și inscripții în limba latină.

Năvălitorii, și din Orient și din Occident, au distrus cetăți, monumente, opere de valoare inestimabilă. Totul a fost vrășolit, tot ceea ce a fost mai de valoare a fost transportat în direcții cunoscute și necunoscute și tot ceea ce a rămas a fost trecut prin foc. Din cenușă, de pe metope, de pe hărți și din cronicile străine, cu multă greutate istoricii aleg nestematele jaloane ale trecutului Românilor de azi.

Aflasem din cercetările specialiștilor Dumitru Berciu, Dumitru Tudor, Octavian Toropu, Gheorghe Popilian, Octavian O. Iliescu ș.a. că strămoșii Românilor au utilizat în scris alfabetul latin sau grec, după cum a fost nevoie.

O problemă care trebuia discutată și tratată în începuturile ei era aceea a legăturii dintre limba latină-romană și limba daco-română.

Astăzi este clar că între aceste două limbi era o foarte mică deosebire de morfologie și sintaxă. Una era așa-zisa limbă cultă, utilizată în tot Imperiul roman de oamenii de cultură ai timpului, așa-zisa latină clasică, și alta era limba daco-română sau latina vulgară, cu circulație în tot Imperiul roman, inclusiv în Dacia ocupată de Romani și în Dacia liberă.

Adversarii acestei concluzii sunt sau oameni de rea credință sau lingviști necunoscători ai limbilor sanscrite, care, cu ani în urmă, au afirmat că limba Dacilor a dispărut și li se pare că pierd din demnitate dacă retractează o părere de care și ei, în ultimul timp, sunt siguri că este greșită.

Fraternitatea daco-romană anterioară împăratului Traian și unitatea lingvistică daco-romană este un monolit al antichității, în care circulau două limbi, una a clasei dominante, așa-zisa latină cultă, și alta a poporului de jos, așa-zisa latină vulgară-dacică, limba română de azi, la care s-a adăugat un număr redus de cuvinte împrumutate ulterior.

Am publicat, în 1973, un studiu privitor la *Cuvântul românesc Crăciun*, personaj mitologic și sărbătoare creștină populară (2). Arătam atunci că «Moș Crăciun este una din cele mai vechi creații folclorice românești, plămădită în secolele II - III». Condamnat odată cu arianismul, la sinodul ținut la Nicea, în anul 325, cuvântul Crăciun (= creațiun) a fost înlocuit cu «Născutul (Iisus)». După această condamnare, deși în cărțile creștine ortodoxe de cult nu apare cuvântul Crăciun, el s-a păstrat în popor până astăzi, în aria dacică, în special la Români.

Scriitorul Sozomen scria între anii 443-450 despre Ulfila că «a tradus în limba patriei sale sfintele cărți. Așadar, aceasta a fost cauza că în general barbarii de la Istru urmează credința lui Arie» (4). Ulfila a predicat în limbile latină populară (= dacică), greacă și gotică.

După dispariția arianismului la Dunăre și a cărților ce-l susțineau, n-a mai rămas decât frumoasa sărbătoare populară, Crăciunul, și personajul mitologic daco-român, Moș Crăciun, înlocuit recent cu «Moș Gerilă».

Lucrând la *Dicționarul istoric al localităților din Oltenia*, am cercetat și colecția *Fontes historiae daco-romanae*, precum și o parte din volumele de inscripții. În aceste opere am observat că au fost înregistrate și unele aspecte ale limbii strămoșilor Românilor, limbă pe care unii o declaraseră dispărută, dar pe care alții o socotesc actuala limbă a Românilor. Editorii documentelor spun că este vorba de erori ale caligrafilor. Urmărind cu mai multă atenție textele vechi, am observat că nu este vorba de niște erori de grafie, ci de niște realități lingvistice orientale. Întrucât cercetătorii nu s-au oprit asupra lor, la Al VIII-lea Simpozion «Mehedinți Cultură și Civilizație», din mai 1985, m-am înscris cu două teme, dintre care una intitulată *Substantivul comun*

românesc «punte» și toponimele *Ponte Aluti*, *Ponte Augusti* și *Ponte Vetere* (5). În comunicarea respectivă am prezentat și alte cuvinte dacice și constatări, din care reproducem cele ce urmează:

A, prepoziție ce «exprimă un raport local». Exemplu: *Amutria*, numele unei localități aflat în *Tabula Peutingeriana* - o hartă alcătuită între anii 365-366, «adică în timpul lui Valentinian» (6). Harta aceasta este mult mai veche și a fost refăcută pe parcurs de mai multe ori pentru necesități imperiale, administrative și militare. În România, primul care a publicat acest valoros document a fost Gr. G. Tocilescu, în 1880. El a precizat că localitatea *Amutria* era lângă râul Motru «câci Amutria = Ad-mutriam» înseamnă *la Motru* (7). După cum se vede, Tocilescu, socotind că forma în care este redat toponimul este o eroare a graficianului, o corectează *Ad-mutriam*. Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu și Gheorghe Ștefan, editorii aceleiași hărți, în 1964, transcriu textual *Amutria* și în stânga completează «Ad-Mutrium». Tot ei, în subsol, dau traducerea: «la (râul) Motru» și adaugă: «E posibil ca numele să fi fost *Amutrium* cum apare la Ptolomeu» (8). Într-adevăr, în *Îndreptarul geografic* al acestui scriitor s-a înregistrat «pe la mijlocul secolului al II-lea e.n.», în grecește, forma *Amutrion*, transcris de editorii amintiți *Amutrium* (9).

Având în vedere că forma *A-mutria* se repetă de mai multe ori, noi nu o socotim greșală, ci considerăm că A inițial din acest toponim este prepoziția daco-română ce «exprimă un raport local, răspunzând la întrebările unde ? (stare) și încotro ? (mișcare). Din cele mai vechi timpuri acest *a* a fost înlocuit cu *la*, mai rar prin *în*. S-a mai păstrat, până astăzi, în construcțiuni devenite adverbe locale, precum *acasă*, *afund*, *alături*, *ales*, *amână*, *amoiu*, *a munte* etc. (10). S-a constatat că *la* în loc de *a* se găsește și la Aromâni, Megleniți și Istro-Români » (11).

Considerăm, deci, că textul în discuție nu este o greșală a caligrafului și trebuie să rămână așa cum apare în *Tabula Peutingeriana*, adică prepoziția *A + Mutria (La apa Motrului)*.

APO = apă (sanc. *ap*) subst. comun, *dacic*, fără să-l mai trecem prin *aqua*. În *Tabula Peutingeriana* găsim înregistrat toponimul *Apo fl(umen)*, (localitate și apă în Banat). Editorii au corectat *Apus flumen*, iar în subsidiar au tradus: «Rîul Apus» (12).

AUREO = auriu, adjectiv, (Monte aureo = nominativ dacic), lat. *aureus* (13).

NOU, NOUA, NOI, adjectiv dacic = nou, nouă, noi. În latină *novus*. În aceeași *Tabula Peutingeriana* găsim înregistrat toponimul *Castris novis*, corectat de editori *Castra Nova* (14). S-a zis că *s* de la fine a căzut și a rămas *Castri noi* sau *Castrele noi*, ca în limba română. Noi considerăm că *s*, ca și *m* final va fi fost numai o influență latină a scriitorului. În același sens trebuie acceptată și localitatea *Ad Nouas* (nu *Novas*), aflată în dreapta Dunării (15).

PELENDOVA, cetate dacică și cetate romană (Craiova), transcrisă și Pelendava (Polanda). Întrucât apar și localități cu a doua parte *-dova* (= doua) și *-deva*, observăm că *dava* (= județ, reședință și teritoriu administrativ) avea și formele *-dova*, *-deva*, așa cum apar în cuvintele compuse: Buri-

dava, Rusidava (= Gârdești), Sucidava, dar și Pelendova, Moldova, Valodova, precum și Murideva, Zicideva și Zisnudeva.

PONTE = punte peste apă, pod, subst. comun. În toponimie îl găsim în: *Ponte Aluti* = Podul de la Olt (= Ioneștii Govorii, jud. Vâlcea); *Ponte Augusti* = Podul lui August sau Augustului. În latină *Pons Aluti*, *Pons Augusti* (16). Acest ultim toponim îl găsim și într-o inscripție pe un altar votiv «închinat lui Jupiter, țării Daciei, geniului poporului roman și al comerțului de către sclavul imperial Felix, din serviciul vămilei Daciei». Se atestă aici două stațiuni: «una în Micia și alta în *Pont(e) Augusti*» (17).

Primul cuvânt al acestor toponime, ce se repetă de trei ori, nu este altceva decât românescul *punte* (cazul nominativ), cuvânt dacic, care inițial a avut sensul general de *pod peste apă*. Cuvântul se păstrează și astăzi. Acum 40-50 de ani, la șase săptămâni după moartea unui om se făcea și o punte peste o apă. Deci, în timpul când au fost alcătuite documentele citate, exista în spațiul dacic cuvântul *punte* (*ponte*), nominativ, în timp ce în limba latină cultă se utiliza cuvântul *pons*. Aceeași observație o facem și la toponimul *Ponte Vetere* (azi Căineni). Vocala *o* (ca și în unele cuvinte slave) era un sunet între *o* și *u*, sunet care în daco-română a rămas *u*. Aceeași formă de nominativ în limba daco-română, ca și *punte*, au avut-o și cuvintele: *dinte* (în latina romană *dens*), *frunte* (în latina romană *frons*), *marți* (= mars), *minte* (= mens), *munte* - Monte aureo (*mons*), *moarte* (= mors), *parte* (= pars) ș.a.

TROIAN, TROIANUS (Traianus), numele dacic al împăratului roman, ca și al unui val de pământ, de zăpadă. Istoricii Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu spun că «transformarea lui a în o, încă în epoca romană, ne este dovedită de inscripția privind sfârșitul lui Decebal, în care *Traianus* apare ca *Troianus*» (18). De fapt este forma dacică a cuvântului din latina romană. Tot «prin transmisie directă, neîntreruptă» de la Daci, se explică și cuvintele *Olt* (*lat. Alutus*) și *oltar* (*lat. altar*), în româna modernă (*altar*).

VALE, substantiv comun dacic = vale. Îl găsim în toponimul *Vale Domitiana*, care apare în *Itinerariul lui Antoninus* (redactat definitiv «în timpul lui Dioclețian», între anii 284-305. Editorii din 1964 prezintă forma latină *Vallis Domitiana*. Și aici trebuie să admitem forma daco-română *Vale Domitiana* (sau Valea Domițiană) și nu trebuie corectată în sensul latin. În sanscrită este cuvântul *valle* (19), pe care l-au avut și Tracii.

Amintim că localitatea *Ponte Vetere* (= Căineni) este consemnată de geograful din Ravenna numai cu a doua parte a toponimului -*Betere*, o prescurtare din *Pons Betere* = *Puntea Bătrână* (20).

La fel Berzovia apare *Berzobi*, *Tivisco* apare *Tibiscu* (21) și s-a zis că v se transformase în b, iar m și s finale căzuseră. Tot în lucrările citate se vorbește de trecerea fonetică de la o la u și de dispariția consoanelor finale m și s: *Aegyssus* = *Aegiso* (22), *Arrubium* = *Arubio* și *Arrubio* (23), *Axiopolis* = *Axiopoli* (24), *Carsium* = *Carsio*, *Carso* (25) (*o* = *u*); *Cius* = *Cio* (26), *Durostorum* = *Durostero*, *Durostoro* (27), *Noviodunum* = *Noviodum*, *Novioduno* (28), *Praetorium* = *Pretorio* (29); *Tibiscum* = *Tibisco*, *Tivisco*

(30). Toate însă sunt foarte dacice, la nominativ nearticulate (o = u).

Vor trebui utilizate, din punct de vedere românesc, lucrările cercetătorilor L. H. Grandgent, *Introduction al latin vulgar*, Madrid, 1928; Veikko Vaănänen, *Introduction au latin vulgaire*, Paris, 1967 și I. Fischer, *Trăsături specifice ale latinei dunărene*, în «Studii clasice». Al. Graur, recenzând această ultimă lucrare, spune că inovațiile pe care le găsim în limba română sunt în general dezvoltări ale tendințelor care apar mai dinainte în limba comună. În continuare spune: «Am tras atunci concluzia că nu era nici o diferență între latina vorbită în Dacia și cea de la Roma (...). Deci, chiar dacă Dacia nu vorbeau chiar la fel ca Romanii, cel care executa inscripțiile știa de la Roma cum trebuie să scrie și nu da atenție particularităților de grai local».

Totuși, în inscripții găsim caracteristici «fonetice, morfologice și sintactice folosite de popor în graiul zilnic»: *militis*, *septe* ș.a. (fără m final); *annos* = *annis* = *anni*, în daco-română, *ani* (31).

Aceste sumare observații duc la concluzia că limba Daco-Geților era o limbă asemănătoare cu cea de la Roma, dar cu mici deosebiri gramaticale. În deosebirile de limba latină romană nu trebuie să căutăm peste tot erori de grafie, ci, în cele mai multe cazuri, particularitățile lingvistice ale limbii daco-române, care în primele secole se vorbea în tot Imperiul roman. Ea a dat naștere limbilor romanice moderne. În totalitate, limba Dacilor se găsește în actuala limbă a Românilor. Afirmatia unor lingviști că limba Traco-Dacilor a dispărut este cea mai mare eroare (32), căci nu putea să dispară limba neamului care a fost, după Herodot, «cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor».

NOTE

1. Au discutat această problemă, de primat cultural mondial, N. Vasa din Cluj, Ștefan Andreescu din București, Vladimir Georgiev din Bulgaria, Boris Perlov, T.S. Passek, V. Titov, sumerologul A. Kifișim, poetul Andrei Nadirov din Urss, Lidia Lövendal-Papae, Viorică Enăchiuc-Mihai, C. Olaru, Ariton Vraciu, Paul Tonciulescu ș.a. Vezi și buletinul european «Noi Tracii», 1976, noiembrie, nr. 37, «Flacăra», București, 1982, noiembrie 12, p. 17. În ultimul timp, o atitudine negativă în ceea ce privește datarea prezintă Alexandru Madgearu în «Noi Tracii», 1985, iulie-august, pp. 16-17.
2. Vezi revista «Flacăra», loc cit.
3. «Mitropolia Olteniei», Craiova, 1973, pp. 97-140. Vezi și D. Bălașa, *Crăciun - cuvânt dacic*, în «Noi Tracii», 1984, decembrie.
4. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, București, 1970, p. 227.
5. Vezi *Program «Mehedinți - cultură și civilizație»*, 1985, p. 13; *Atlas istoric*, București, 1971, 26 și 28; *Atlas pentru Istoria României*, București, 1983, 18, 19, 20, 21, 23.
6. C. Răileanu, *Tabula Peutingeriana...*, în «Revista de istorie», 1977, nr. 12, pp. 2226-2227.
7. Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, pp. 78-93.

8. *Izvoare privind istoria României*, I, Ed. Academiei, București, 1964, p. 741.
9. *Ibidem*, pp. 546-547; Ariton Vraciu, *Limba Daco-Geților*, Ed. Facla, Timișoara, 1980, p. 176.
10. *Dicționarul limbii române*, Ed. Academiei, București, 1907, tomul I, fascicola 1, p. 1.
11. *Ibidem*, tomul II, partea II-a, fascicola 1, București, 1937, p. 71.
12. *Izvoare...*, I, pp. 738-739.
13. Vezi la Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, pp. 80-81: *Tabula Peutingeriana*.
14. *Izvoare...*, I, pp. 740-741. În minuscule, vocala u se confundă cu v. U = V este o influență dacică. *Daua, dava: Salsovia*.
15. *Vezi Gr. G. Tocilescu, op. cit.*, segment VI.
16. *Izvoare...*, I, pp. 740-741.
17. I. I. Russu, *Inscripțiile Daciei Române, vol. III/^a*, Ed. Academiei, București, 1984, pp. 114, 460, 462.
18. C. C. Giurescu și D. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, Ed. Științifică, București, 1974, p. 74. Vezi și «*Revista Istorică*», 1976, p. 1233 și «*Mitropolia Olteniei*», 1973, p. 877.
19. Vezi și Aurel Berinde și Simion Lugojan, *Contribuții la cunoașterea limbii Dacilor*, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p. 234.
20. *Fontes...*, II, pp. 580-581.
21. *Izvoare...*, I, pp. 738-739; Ariton Vraciu, *op. cit.*, p. 178.
22. *Izvoare...*, pp. 330, 331, 748-749.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, pp. 738-739, 746-747.
25. *Ibidem*, pp. 738-739.
26. *Ibidem*, pp. 746-747.
27. *Ibidem*.
28. *Ibidem*, pp. 738-739, 748-749.
29. *Ibidem*, pp. 738-739.
30. *Ibidem*.
31. Emilian Popescu, *Inscripții în secolul IV-XIII, descoperite în România*, Ed. Academiei, București, 1976, pp. 22, 198-199.
32. *Izvoare...*, I, p. 65. Ca un puternic memento, buletinul «*Noi Tracii*» are pe ultima filă o hartă cu «*Spațiul tracic*» și cuvintele lui Herodot.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista *Noi Tracii* a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate și la adresa: Ion Coja, Căsuța poștală 73-17, București.

ETIMOLOGIA TOPONIMULUI «SARMISEGETUSA» - Interpretări noi -

de ION IONESCU

Capitala preromană a puternicului stat geto-dac din Munții Orăștiei s-a bucurat de o mare reputație în antichitate. Cucerită și distrusă de legiunile romane ale împăratului Traian în anul 106 e.n., avea să decadă în ruină și în uitare, ca mai târziu locul ruinelor sale să fie numit cu slavicul «Grădiștea Muncelului».

După 1918, când Transilvania a redevenit pământ românesc, ruinele vechii cetăți geto-dacice au început să fie date la lumină prin săpături arheologice efectuate între anii 1923 - 1929, sub conducerea prof. D. M. Teodorescu de la catedra de arheologie a Universității din Cluj-Napoca, și continuate de acad. prof. C. Daicoviciu și de Hadrian Daicoviciu, între anii 1942 -1944 și ulterior, iar ruinele vestitei cetăți au început să-și destăinuie din nou tainele și gloria apusă (1).

Până în prezent stăruie încă discuții asupra etimologiei toponimului *Sarmisegetusa*, asupra căreia nu avem o explicație unanim admisă, pentru care se impun noi cercetări etimologice, cum s-au impus și pe teren cercetările arheologice, având în vedere importanța cunoașterii trecutului istoric al poporului român.

Spre deosebire de etimologiile formulate până în prezent, în special de W. Tomaschek, Vasile Pârvan și I.I. Russu (2), aducem o nouă explicație etimologică.

Arătăm că toponimul respectiv este un nume compus din trei elemente lexicale: *Sarmi* - *sege(i)* - *tusa*.

Primul element lexical, *Sarmi*, îl întâlnim în sumeriană cu sensul de *zeu solar*, *soare* și vine din lumea pretracică a neoliticului, păstrat și moștenit în lumea traco-dacă odată cu cultul soarelui biruitor sau învingător, ceea ce era cunoscut și la Romani ca *Sol invictus*

În orașul Umma, de lângă orașul Ur, capitala Sumerului (vechiul ținut din sudul Mesopotamiei), se întâlnește zeul solar local *Sara*, ca și numele *Sara-me-a* (3). (Personajul biblic *Sara* s-ar explica etimologic *însořită*).

La Hitiți, considerați că au migrat în Asia Mică din ținuturile carpato-istro-pontice, cărora li se atribuie distrugerea Troiei I, în sec. XX î.e.n., în drumul migrației lor, tânărul zeu solar se numește *Sarma*.

Regele Șuppiliuma I (1388 - 1347), cel mai mare rege hitit, poartă diadema solară și apare frecvent pe relieful de piatră protejat de soarele *Sarma* (4).

Al doilea element lexical, *sarge(i)* îl avem în sumeriană: *sig* (= favorabil) și în indoeuropeană: *segh-*, *seghi-*, *seghu-*, *segh-* cu sensul de «învingător», «biruitor» (5).

Cu sensul de *biruință*, *victorie*, cuvântul îl avem și în gotă: *Sigis*, de unde *Sigis-mund*, și în germană: *Sieg*.

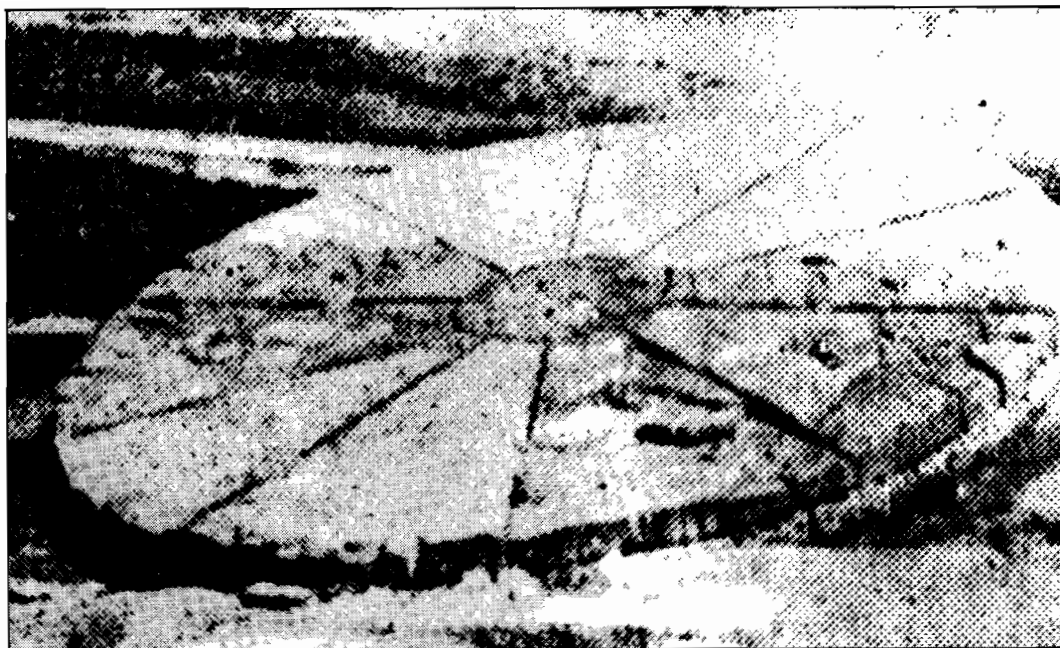
Al treilea termen lexical, *-tusa* îl avem în indoeuropeană: *tuša-h*, cu sensul de *vârf*, *colț*, *țugui*, *înălțime* (6).

Important de reținut că *tuša* îl aflăm ca element lexical component și în numele capitalei Hitiților, aparținând grupului indoeuropean *Kentum*: *Hattušaš*, distrusă în jurul anului 1.200 î.e.n., probabil de triburile armeno-frigiene.

Etimologia toponimului, a cărei formă corectă o considerăm *Sarmisegetusa*, și nu *Sarmizegetusa* sau *Zarmizegetusa*, se explică astfel în mod evident și clar: *Vârful sau înălțimea soarelui biruitor* adică *Vârful sau înălțimea muntelui unde era adorat soarele biruitor* (asupra nopții, a întunericului și a morții), ceea ce corespunde exact descoperirilor arheologice ale sanctualelor



Sanctuarul patrulater A vechi de pe terasa a XI-a de la Sarmisegetusa



Soarele de andezit din incinta sacră a Sarmisegetusei

solare geto-dacice de pe vârful muntelui Grădiștea Muncelului, la 1.250 m înălțime, «Muntele sfânt» al Dacilor, acel Kogaionon pomenit de geograful și istoricul Strabon (VII, 3, 11), «incinta sacră» a Dacilor, unde s-a descoperit și imaginea soarelui de andezit, adorat de Geto-Daci, compus dintr-un disc central și din 10 lespezi care înfățișau «razele» soarelui. Pavajul, parțial distrus astăzi, cu un diametru total de aproape 7 m și cu o grosime de 3 cm, este așezat pe o temelie de blocuri calcaroase, ce se cere amenajat și protejat, pus poate sub un glob de sticlă, pentru marea sa valoare arheologică și istorică.

Ne impresionează până astăzi prezența permanentă a motivului solar în arta populară românească, precum și cultul solar, care este, precum spune Romulus Vulcănescu, «o dominantă mitică proprie spiritualității pre-, proto-și române». Cultul soarelui s-a format pe teritoriul Daciei preistorice, înainte de etnogeneza dacă, și s-a dezvoltat după această etnogeneză la Daci și mai apoi la Daco-Romani, pentru a se menține la Protoromâni și la Români, până în zilele noastre (7).

Este dovedit etnogeafic că motivele solare în arta populară românească și transmiterea lor neîntreruptă de-a lungul unei foarte lungi perioade istorice vine din neolitic și din epoca bronzului (8). Această realitate etnografică și arheologică istorică o dovedește și etimologia toponimului capitalei statului geto-dac, *Sarmisegetușa*.

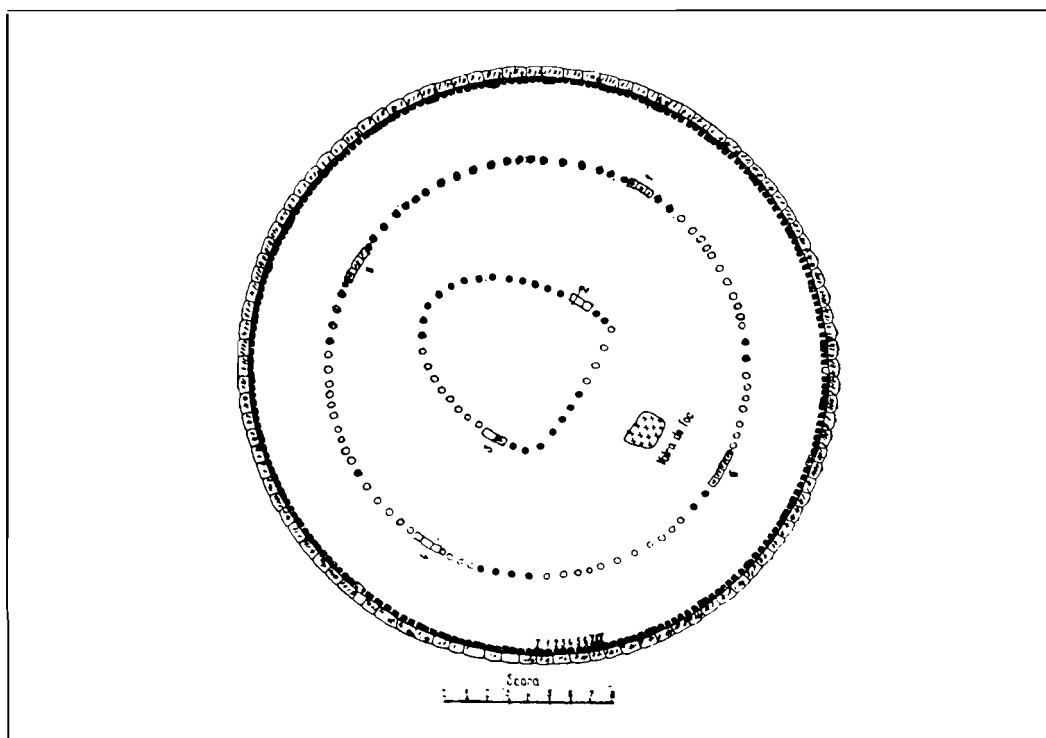
Sensul etimologic al Sarmisegetusei mai prezintă și alte valențe cultural-istorice.

Din lumea Hitiților ni se păstrează «o foarte veche poezie în cinstea zeului soare, într-o versiune din sec. XIV-XIII î.e.n.» (9), care merită să fie în atenție prin conținutul ei ideologic și prin expresia literar-artistică:

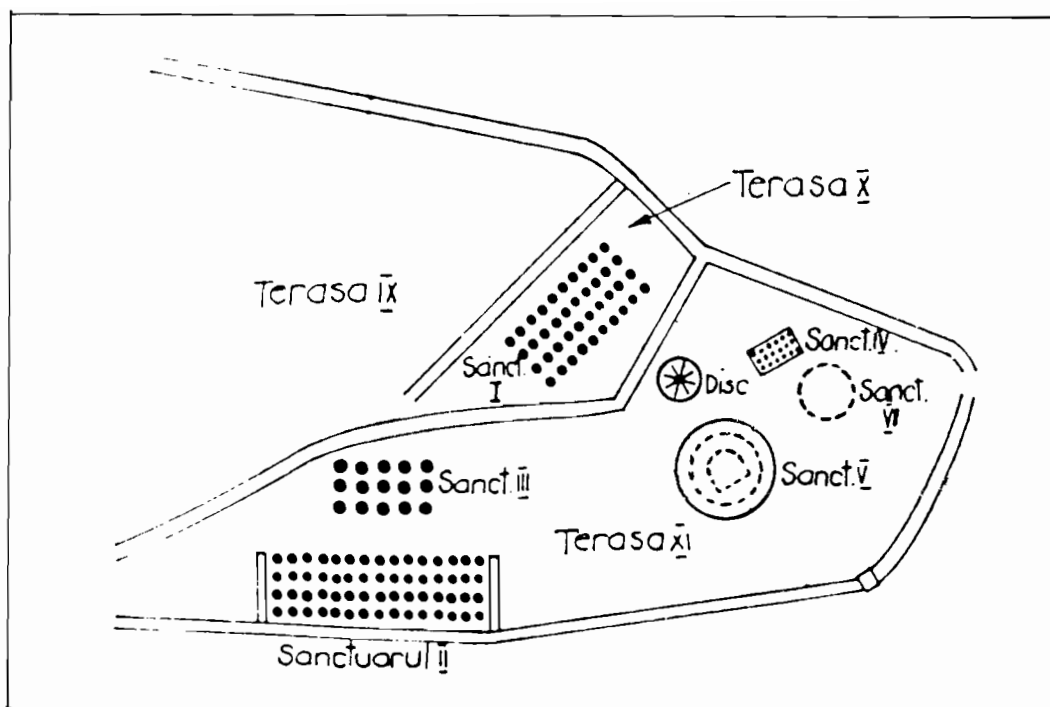
«Zeule al soarelui din ceruri, păstor al oamenilor,
Răsari din mare, care e fiul cerului,
Și apoi te urci în sus spre cer;
Zeule ale soarelui din ceruri, stăpânul meu!
Celor născuți din oameni, ori din fiare sălbatice pe stânci,
Câinelui, porcului și vietăților de pe câmp,
Tuturor tu le dai ceea ce li se cuvine
Și asta zi de zi...».

Și, în continuare, o «altă mostră dintr-o poezie pe aceeași temă, poate cea mai veche poezie cunoscută, scrisă de un indoeuropean:

«Slăvit să fii, zeule al soarelui din ceruri!
Tu vezi până în adâncul inimii tuturor oamenilor,
Dar până în inima ta nu vede nimeni.
Dacă cineva a comis o crimă,
Tu erai deasupra lui, zeule al soarelui din ceruri!
Eu merg pe calea dreaptă și de mi-a făcut cineva rău,
Tu l-ai și văzut, zeule al soarelui din ceruri!»



Sarmisegetusa. Incinta sacră - planul sanctuarului mare rotund de pe terasa a XI-a (După Ioan Rodean, Enigmele pietrelor de la Sarmizegetusa, București, 1984, p. 14)



Planul de amplasare a sanctuarelor din incinta sacră de la Sarmisegetusa
(După Ioan Rodean, *Enigmele pietrelor de la Sarmizegetusa*, București, 1984, p. 13)

Dacă Hitiții au migrat în jurul anului 2.000 î.e.n. din ținuturile noastre, care aveau în fața răsăritul soarelui «din mare», și dacă în scrierea lor cuneiformă, descifrată în anul 1215 de asiologul ceh Bedřich Hrozný, ni se păstrează numele *soarelui adorat*, *Sarma*, păstrat în geto-dacicul *Sarmisegetușa*, deducem că și în limba geto-dacă *soare* se va fi numit *sarma* (forma *Sarmi* ar fi în cazul flexionar genitiv), iar cultul soarelui adorat de Hitiți va fi fost comun și Geto-Dacilor.

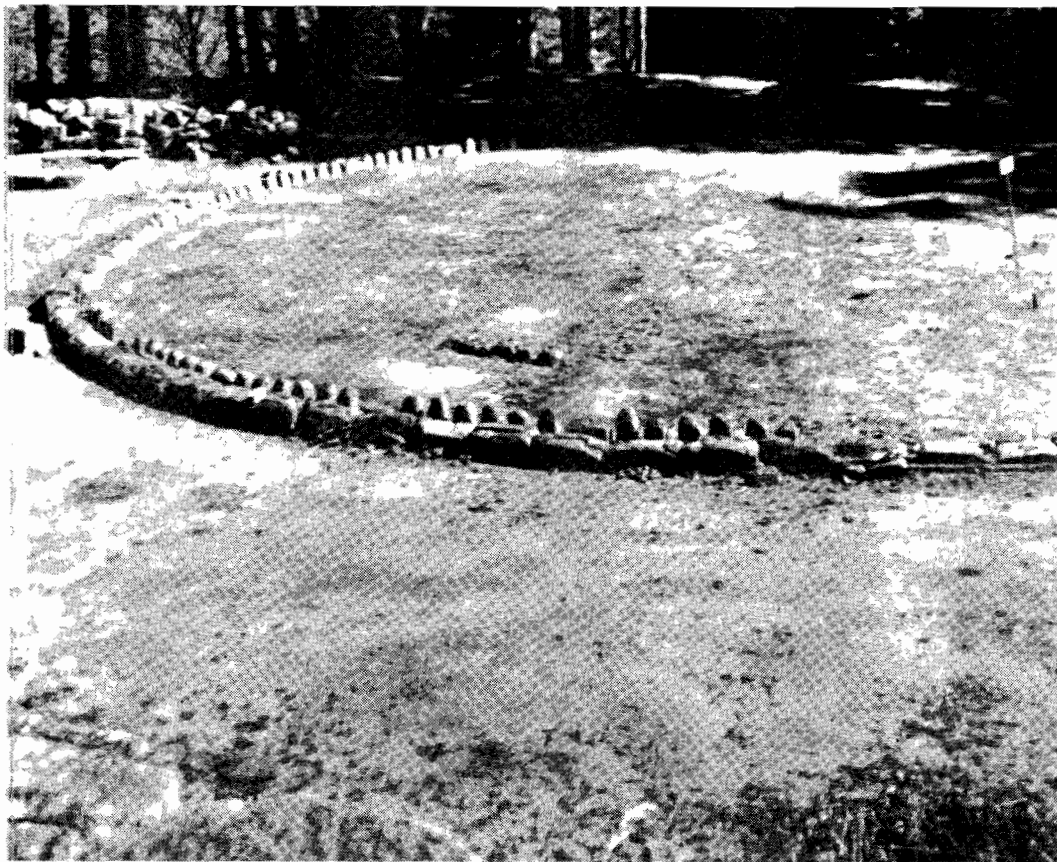
Că lucrurile stau așa o spun și credințele poporului român despre soare și aducem ca exemplu, din atâtea altele, câteva menționate în *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu (10): «Cel mai frumos lucru din lume e soarele». «E păcat a privi soarele». «Poporul îl privește ca sfânt, pentru că luminează și încălzește pământul, pentru că nu are nici-un pic de răutate, încălzind orice vietate, fără deosebire, pentru darurile ce vin de la el».

Mai este nevoie de vreun comentariu pentru a demonstra paralelismul cultului soarelui la Hitiți și la Geto-Daci, transmis până astăzi la poporul român ?

Cu aceasta am deschis și un nou capitol al mult discutatei probleme a *religiei Geto-Dacilor*, ca și asupra limbii proto Geto-Dacilor, care va fi fost tot comună poate cu a Hitiților, descifrată din 1915 în scrierea lor cuneiformă.

NOTE

1. C. Daicoviciu și H. Daicoviciu, *Sarmizegetusa*, București, 1962; Ioan Rodean, *Enigmele pietrelor de la Sarmizegetusa*, București, 1984.
2. A se vedea: I. I. Russu, *Sarmizegetusa, capitala Geto-Dacilor*, București, 1945, cu bibliografia discuțiilor etimologice.
3. Henri Limet, *L'Anthroponymie sumerienne dans les documents de la 3-e dynastie d'Ur*, Paris, 1968, pp. 118-119; G. Contenau, *Contribution à l'histoire économique d'Umma*, Paris, 1915.
4. G. Contenau, *La civilisation des Hittites et des Hurrites du Mitanni*, Paris, 1948; V. Zamarovsky, *Din tainele Imperiului hitit*, Ed. Junimea, Iași, 1980, cu o postfață de Arion Vraciu; Gabriel Iliescu, *Spațiul carpato-istro-pontic leagănul originar al Hitiților?*, în «Noi Tracii», an XIV, noiembrie 1985, nr. 132, pp. 14-22.
5. Alois Walde-Julius Pokorny, *Vergleichen des Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, Berlin und Leipzig, 1930, I. Band, p. 888; Idem, II Band, 1927, pp. 481-482.*
6. *Ibidem*, Band I, p. 707.
7. Romulus Vulcănescu, *Mitologia Română*, Ed. Academiei, București, 1985, pp. 367-368.
8. Paul Petrescu, *Imagini ale soarelui în arta populară*, în «Studii și cercetări de istoria artei», an X, 1963, 1, p. 112.
9. V. Zamarovsky, *op. cit.*, p. 216.
10. Ion Mușlea, Ov. Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la Chestionarul lui B. P. Hasdeu*, București, 1970, pp. 117-119.



Twentieth century creeps up on St Catherine's

By Nicolas Saudray

SINAI — For a long time there was no more remote place than Mount Sinai. But nowadays the rest of the world is creeping up on it. When Israel occupied the whole of Sinai, it metalled the road to Saint Catherine's monastery. Now, as a result of the Camp David accords, tourists coming from the Israeli port of Eilat only need to go through very simplified formalities in order to use it.

Egypt in turn has tarmaced the road from the west. A small airport is working 10 kilometres from the monastery. Anyone can now tread in Moses' footsteps. The question is: how will the monastery, one of the oldest and most famous in the whole of Christendom, stand up to the wear and tear of the modern world?

Coming from Cairo we first crossed the Suez Canal via a brand new tunnel. As we approached the canal, there was no sign of water (since its banks are raised above the level of the surrounding land). All we could see were ships that seemed to be sailing across the sands.

In the distance stood Mount Sinai, looking like a colossal puff-pastry concoction perched on the edge of the Red Sea. Some workers laying oil pipelines stopped us to ask if we had any drinking water. Oil rigs sat on the sea like giant black grasshoppers.

We passed some cheap housing estates plonked in the middle of the sands, and camels grazing by a pipeline. We went through an identity check. The road seemed to be heading straight into the acacia-dotted mountainside. We could see some yellow humps standing out against the violet-coloured cliffs.

Was this the Oasis of the Mice, or the Oasis of the Pharaoh? In Arabic the two words sound the same. Once a town subject to the monastery of Saint Catherine, it is now no more than a village surrounded by a long line of palms. It is inhabited by Greek enclosed nuns, who are guarded by an old Bedouin with a cigar-coloured face.

The road continued to climb past proud and fortress-like volcanic rock formations. We had covered

400 kilometres since leaving Cairo. Suddenly, in a narrow valley, we saw cypresses ahead: we had arrived at Saint Catherine's.

Visitors need have no worry about where to stay. The Israelis left a small hotel at the airport. Another has sprung up among the rocks on the very spot where Anwar El Sadat wanted to erect a sanctuary of the three religions descended from Abraham. There is also a hostel at the foot of the monastery.

But those with the right connections may be lucky enough to be lodged within the walls. Don't worry — you won't be lifted by a winch as people used to be in the old days (though the winch is still in perfect working order). The entrance to the monastery is through a low zigzagging passage. You are led to your cell by Bedouins. You turn on the tap: *mirabile dictu*, there is even hot water.

When seen from the terraces above, the monastery looks heterogeneous. Typically Balkan wooden galleries overlook a labyrinth of whitewashed cob constructions. The great church built in Justinian's time has a corrugated iron roof and is flanked by a 19th-century Romanesque-style belltower. There is a 1960 building with Renaissance-style arcades.

The whole lot is squeezed into a quadrilateral of stout ramparts (which were repaired at the turn of the 18th century on the orders of Jean-Baptiste Kléber, the general who succeeded Napoleon Bonaparte in Egypt). But in the middle of the desert, aesthetic considerations seem less important than the fact that the monastery is a hive of activity.

At 1.35pm sharp, the sun disappeared behind the mountain. It was time to put on plenty of woollies: the monastery is 1,500 metres above sea level and frosts are common on winter nights.

Saint Catherine once had as many as 100 monks, including hermits in the neighbourhood. There are now only 15, and even then they are not always all present, as some of them live outside the monastery or spend time away in town or in hospital.

Some of the monks are novices whose faces radiate religious fervour; but, I was told, newcomers often give up the cloth. A Romanian coenobite monk on a short stay at the monastery told me he had studied at Brive-la-Gaillarde in France. Another much older monk apparently prefers to live in a neighbouring cave.

Monsignor Damianos, the archbishop-abbot, divides his time between the monastery and his priory in Cairo. Elected head of Saint Catherine's ten years ago, he enjoys a status that has no parallel in the Orthodox Church: he is not under the authority of any patriarch. He even carries the glorious title of "despot".

But except during religious services nothing distinguishes him from his fellows. He looks like an ordinary monk with his grizzled beard and all-black habit. His only distinctive characteristic is that he speaks French.

The monastery could no doubt bring the size of its community more in line with its prestige if it drew recruits from the many Arabic-speaking Orthodox monks who live in the Middle East. Indeed, at one time it was partly populated by Ethiopians.



St Catherine's Monastery, Sinai — picture by David Holden.

Nineteenth-century historians noted the presence in the monastery of several Slavs and an Arab from Damascus. But nowadays there is no getting away from the fact that to get in you have to be Greek — and Greek with a vengeance.

This does not stop the monks cultivating a certain ecumenical tradition. After all, when the crusaders used to visit the monastery to perform devotions they left their coats of arms there. The only reason I was admitted was because I came with a recommendation from a kindly Copt lady of my acquaintance.

The monastery walls even contain a mosque, no doubt built by some Mameluke sultan as a provocation. But even though it is not often used (Sadat once prayed there), it is accepted as part of the monastery and kept spick and span.

The monks have lived for a very long time in peaceful cohabitation with their Bedouin servants, now about ten in number, who work as labourers and wardens, and whose families live in the neighbouring village.

They are all Muslims. One abbot in the past thought it would be a good idea to baptise them. "Ani-

mals such as the Bedouins," the Viceroy Mohammed Ali amiably replied, "will make no contribution to Christ. It would be better not to cause the government any problems".

Matins are rung at 4am. This mystical, almost magical exorcism of the night goes on until at least 7am, and is followed by a short break, during which the monks go about their personal business. Then they disappear into hiding as the monastery is invaded by barbarians — Europeans, Egyptians, and at the moment, especially, ebullient Fijian soldiers belonging to the United Nations forces, strapping fellows in combat uniform who noisily take snaps of each other from one end of the monastery to the other. This operation is repeated five days a week.

It is tough on the monks. But then is it not a monk's vocation, however contemplative he would like to be, to attract the faithful? Surely the purpose of a pole of attraction is to attract? When it comes down to it, is not tourism the modern version of the pilgrimage?

Tourists also help the monastery to keep going. It still owns some property in Greece and Cyprus, but has lost its big estates in Eastern Europe. And the kitchen garden is no longer very productive.

At 12.30pm the invaders beat a retreat and the door of Saint Catherine's is locked. In theory, no one may go out or come in until the following morning. Each monk goes to the kitchens to fetch his rations, which have been prepared by the Bedouin servants — and which, I was assured, are quite

inedible. Some monks prefer to rustle up their own meals in a corner of the kitchen.

The monastery guests have to make do with the provisions they brought with them the previous day — which the monks may jazz up with a bowl of soup or a cucumber. One of the people invited at the same time as myself was a woman dentist from Athens, who had been before. The minute her arrival was announced, the monks and the Bedouins vied for her professional services; she has a rudimentary consulting room in the building.

The monastery slumbered through the afternoon while cats played with the washing hanging out to dry. Then came vespers and the evening meal.

The generator had started up, so we would have electricity until 10pm. I expressed surprise at this modern intrusion. "It's very convenient," a monk replied. "Anyway, an oil lamp is artificial too, isn't it?"

The most important of Saint Catherine's treasures is the burning bush, for the monastery was built on its supposed location. It has now stopped burning and looks very green, though I'm afraid I can't tell you what species it belongs to. Its base has been surrounded by a small chapel so holy that you have to take off your shoes before entering.

The monastery's library is believed to have the largest number of old manuscripts in the world after the Vatican library. It possesses the oldest Bible in Syriac, and a palimpsest Bible on which four successive texts have been written, each one erased to make

room for the next.

Its most treasured possession, the oldest Bible in Greek, the Codex Sinaiticus, was, alas, removed in 1859 by Lobegott von Tischendorf, a German scholar in the service of the Tsar. He promised its safe return, as can be seen from his receipt on display in the monastery, but eventually preferred to hang on to it on the grounds that had he given it back it would probably have been used, like other manuscripts, to cover crocks of gherkins. This was a clear case of prevarication: another traveller had already told the monks how important their manuscript was.

In any case, the monks had little choice but to accede to the wishes of the Tsar, as he was also their benefactor. The Codex Sinaiticus remained in Saint Petersburg until 1933, when Joseph Stalin sold it to the British Museum in order to procure some much-needed foreign currency.

Failing the Codex, the visitor has to fall back on a declaration of friendship by the Prophet Mohammed, which was possibly forged by the monks so that they would not be bothered by the caliphs, and which bears a signature in the form of an outline of his hand, for the Prophet did not know how to write.

There is also an edict of protection signed by Napoleon, which contains the following curious prefatory remark: "Wishing to favour the Mount Sinai monastery so that it can hand down to future epochs the tradition of our conquest, and out of respect for the

Jewish nation, whose cosmogony tells us of the remotest times."

Protected by its isolated position, the monastery emerged unscathed from the iconoclastic controversy and therefore still has icons dating from the earliest Byzantine period. Its finest examples, however, are 17th-century.

One particularly striking icon, inspired by the work of Saint John Climax, who was a 7th century monk there, shows human beings, almost completely black figures against a gold background, climbing the ladder of perfection. Many of them stumble on their way up and fall into the all too welcoming arms of demons.

I wondered fleetingly what had become of the portraits of Louis XIV and Louis XV which those two kings had given to the monastery. But there were more important things on my agenda. Swathed in his robes, a Bedouin led me up Mount Moses in the middle of the night. The mountain stood etched against the moonlit sky. We could have taken a strenuous route, the Way of the 3,000 Steps, but opted for an easier climb. It took us a mere two hours, the only problem being a finger-numbing wind.

At the top, as dawn began to lighten the sky, I could not help recalling the Gospel's words: "And the Lord said, Behold, there is a place by me, and thou shalt stand upon a rock: and it shall come to pass, while my glory passeth by, that I will put thee in a cleft of the rock, and will cover thee with my hand while I pass by." (*Exodus 33: 21-22*). (December 1-2)

MĂRTURII ALE ANTICHITĂȚII PRIVIND LIMBA MACEDONEANĂ

de N. P. VAIDOMIR

Continuare din numărul precedent

Pausania, istoric și geograf grec din secolul al II-lea e.n., originar din Lidia, țară tracă din Asia Mică, este autor al unei valoroase opere intitulată *Călătorie în Grecia*, apreciată ca cea mai bună sursă de orientare pentru arheologi. Noi am folosit ediția recentă, în limba greacă, *Pausaniu, Ellados periighisis*, de Iani K. Kordatu, apărută la Atena în 1939. Ne interesează cartea a IV-a, *Messiniaka*, adică Mesenia, vechi ținut în Pelopones, cu capitala Messene.

Pausania istorisește că în timpul celui de al doilea război macedo-roman, Regele Filip al V-lea al Macedoniei se află în lipsă de bani și pentru a găsi resurse materiale necesare pentru continuarea războiului, trimite pe fiul său Demetriu să atace cetatea Messena. Macedonenii escaladează zidul cetății fără să fie observați și îndată ce se luminează de ziuă cei din cetate își dau seama că sunt atacați. La început, Messenienii bănuiesc că sunt Spartanii și, reînviind vechea lor ură față de aceia, se năpustesc asupra lor cu toată furia. «Dar - lămurește Pausania - după armamentul și după limba (invadatorilor), recunoscură că erau Macedonenii și însuși Demetriu, fiul lui Filip».

Interesant este că mărturia lui Pausania, cu privire la limba ce o vorbeau Macedonenii, este întărită fără nici-o rezervă și de Iani K. Kordatu, comentatorul ediției în limba greacă (nota 8, p. 195), specialist în materie. «Și din acest pasaj al lui Pausania - precizează comentatorul -, împreună cu alte mărturii istorice ale lui Thucidide, Demostene, Arian și ale altora, se adev-

rește că limba macedoneană nu era greacă (oti i makedoniki glossa den ito eliniki), nici nu era considerată un dialect al acesteia și nici nu era înțeleasă de Greci».

Deci, după Pausania, Grecii au recunoscut pe Macedonenii după limba pe care o vorbeau (care nu era greacă), iar comentatorul grec al acestuia, într-un singur paragraf, confirmă trei adevăruri deodată: a) că limba macedoneană nu era greacă, b) că limba macedoneană nu era un dialect al limbii grecești, c) că limba macedoneană nu era înțeleasă de Greci.

De reținut și faptul că Iani K. Kordatu informează că și alți autori vechi greci - Thucidide, Demostene, Arian ș.a. - sunt de părerea lui Pausania. (Pausaniu, *Ellados Periighisis, IV, Messiniaka Arhaion Keimenon. Eisagoghi metaphrasis simeioseios*, Gianni K. Kordatu. Ekdotikos Oikos Ioannou et P. Zaharopoulou, Atena, 1939, p. 195; Pausanias *ou voyage historique de la Grèce*, traduit par Gedoyn, Paris, tome II, livre IV. chapitre XXIX, p. 270).

Istoricul grec Flavius Arianus, originar din Nicomedia (Bitinia, țară tracă din Asia Mică), a trăit între anii 95-175 e.n., în timpul împăratului Adrian și a celor doi Antonini. În cea mai importantă operă a sa *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*, face următoarea apreciere despre Macedonia: «Macedonia, separată prin situația sa și, încă mai mult, prin obiceiurile sale de restul Greciei, era barbară, ca și Tracia, Peonia, Illiria, care o înconjura. Tributară principalelor republici ale Greciei, Macedonia le devine arbitru». După Arian, în tot spațiul etnic trac, se afla o lume negreacă, pentru că, în accepțiunea timpului, barbar însemna popor negrec, care nu vorbea limba greacă (pas mi elin, varvaros). În consecință, limba Macedonenilor era alta decât cea greacă, pentru că țara lor era considerată de Greci ca barbară, deci negreacă. (cf. Arrian, *Histoire des expéditions d'Alexandre rédigée sur les memoires de Ptolomé et d'Aristobule, ses lieutenants*, par Flave Arrien de Nicomedie. Traduction par P. Chassard, Paris, 1802).

Lucius Annaeus Seneca, scriitor și filosof latin, născut la Cordova, trăiește între anii 4 î.e.n. - 65 e.n., fost preceptor al împăratului roman Nero, a lăsat un mare număr de tratate de Filosofie morală, inspirată din doctrina stoicismului târziu. Pe noi ne interesează lucrarea *Ad Helviam a matrem de consolatione (Despre consolare, pentru mama mea, Helvia)*, în care se amintește despre limba macedoneană.

Fiind exilat de la Roma, Seneca face o serie de considerații pentru consolarea mamei sale. El afirmă că nimic nu rămâne în locul nașterii. Și dă exemple de schimbări de orașe, de națiuni noi, în timp ce altele vechi dispar sau sunt absorbite de popoarele cele mai viguroase. Printre altele, amintește chiar că «înșuși imperiul roman a avut ca fondator un exilat, un fugar, care, după luarea patriei sale, începe să caute unele locuri îndepărtate». «Tu vei vedea națiuni și popoare întregi care și-au schimbat așezarea. Ce înseamnă în mijlocul regiunilor barbarilor (aceste orașe grecești), ce (înseamnă) între Indieni și Perși (întrebuințarea) limbii macedonene? (quid inter Indos Persasque, macedonicus sermo?) (Seneca, vol. I, VII).

Aceasta înseamnă că, tot datorită unei acțiuni de strămutare, prin cuceririle lui Alexandru cel Mare, limba macedoneană ajunsese până în India și Persia. Se dovedește astfel nu numai existența unei limbi macedonene, dar și faptul că ea, prin ostașii macedoneni, ajunsese să se vorbească între Indieni și Perși, alături de limba greacă. (cf. Sênèque, *Triatés philosophiques*, trad. François et Pierre Richard, vol. I, Garnier, Paris, 1802).

La mărturiile vechilor autori greco-romani, unele destul de categorice și convingătoare, adăugăm și câteva opinii ale unor autori din vremea noastră.

Învățatul clujean I. I. Russu, pe baza unor serioase cercetări, trage următoarea concluzie: «Ideea că Macedonenii ar fi un trib elenic și limba un dialect grec este completamente falsă și trebuie definitiv respinsă» (cf. Macedonica. *Oservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi macedoni*, in revista «Ephemeris daco-romana - Annuario della scuola romana di Roma», vol. VIII, 1938, p. 105).

În Enciclopedia *Grand Larousse* din anul 1962, citim: «Unii savanți, greci în special, se forțază să demonstreze că macedoneana era un dialect vorbit de membrii comunității elenice. Se pare totuși că atât prin caracterele fonetice, cât și prin vocabular, macedoneana ar fi fost foarte diferită de greacă».

Lexikon der Alten Welt (Tubingen unt Zurich, 1965) este foarte categoric: «Limba macedoneană nu este grecească».

Prof. Dr. Iosif Constantin Drăgan în opera sa *Noi Tracii* (Ed. «Scrisul Românesc», Craiova), pe baza unei bibliografii bogate și la zi, este în măsură să concludă: «Se știe însă, sigur, că limba macedoneană n-a fost o limbă greacă și că Macedonenii pronunțau cuvintele grecești cu accent străin, iar cei care vorbeau limba grecească o pronunțau ca străini».

Pe baza noului material documentar, prezentat aici, suntem, la rândul ne, îndreptățiți să constatăm că părerea pe care am formulat-o personal, acum aproape o jumătate de secol, se confirmă.

«Cu toată influența limbii și a culturii grecești, atâta cât a fost, populația băștinașă a Macedoniei nu și-a pierdut limba maternă, pe care a continuat s-o vorbească până la cucerirea romană» (N. P. Vaidomir, *Originea tracă a Macedonenilor preromani, Mediaș, 1943, p. 66 și republicată în revista «Noi Tracii», 1977-1978).*

În concluzie, deși avem de-a face cu o problemă foarte controversată, mărturiile cunoscuților autori ai antichității sunt în măsură să ne convingă că vechii Macedonenii, în frunte cu celebrul lor rege, Alexandru cel Mare, vorbeau o limbă a lor, proprie, maternă, strămoșească, deci macedoneana, iar nu o limbă greacă. Și dacă limba macedoneană nu era o limbă greacă, ea nu putea să fie decât o limbă tracă sau illiro-tracă, pentru că, altfel, prin romanizare, populația băștinașă n-ar fi putut să dea naștere unei limbi romanice.

Iar în ceea ce privește originea etnică a Macedonenilor preromani, ea trebuie căutată în masa marelui neam al Tracilor, strămoșii direcți și legitimi ai poporului român, atât de la nord cât și de la sud de Dunăre, indiferent că ei s-au numit Rumâni, Rumâni, Arumâni etc.

ÎN CE SENS ROMÂNĂ E SORA LATINEI ?

de AUREL STOICANU

Continuare din numărul precedent

b) PATRIA INDOEUROPENILOR

Cu privire la patria Indoeuropenilor, iată câteva păreri ale unor autori români:

Ariton Vraciu scrie despre autohtonismul Traco-Geților: «Părerea mea este că triburile indoeuropene nu s-au putut răspândi în Dacia în cursul epocii bronzului, deci pe la anul 1.700 î.e.n., unde să se fi amestecat cu populații indoeuropene (între Carpați și Marea Egee). Indoeuropenii sunt, cel puțin din neolitic, autohtoni aici... nu s-au suprapus vreunei populații aloglote și, în consecință, nu mai e nevoie să-i aducem din Asia ori din nordul Europei. Ar fi suficient să reamintim că în mileniul III (și II) întreaga zonă cuprinsă între Carpați, estul Ungariei, Alpi, Marea Neagră, Marea Egee și vestul Peninsulei Balcanice era populată de Traci, Daci, Geți, Misieni, Dardani, Peoni, Iliri, triburi alpine și venete (care, fără îndoială, foloseau o limbă înrudită cu a Ilirilor. D. Garașanin) etc., cu alte cuvinte, de neamuri care vorbeau limbi sau dialecte indoeuropene» (*Limba Daco-Geților*, Timișoara, 1980).

V. Pârvan, în *Getica* (București, 1926, passim) și *Dacia. Civilizațiile antice în țările carpato-dunărene* (Ed. IV, București, 1967) consideră preindoeuropeană populația indigenă peste care vin Dacii. Adnotatorul său, Radu Florescu, o consideră neindoeuropeană (mediteraneană), când scrie că «marea migrație indoeuropeană, în cadrul căreia Aheenii au ajuns în Peloponez (deci prin anii 2.000 î.e.n.) se găsește la originea procesului etnogenetic al Tracilor, care poate fi definit ca sinteză etno-culturală între neoliticii de tip mediteranean din sud-estul Europei și grupurile de Indoeuropeni nou veniți».

D. Berciu, citat în treacăt, nu ne spune direct dacă populația indigenă era preindoeuropeană sau nu: «Purtătorii culturii Cernavodă (cea mai veche dintre ale bronzului) veniți dinspre sud și din Anatolia sunt Indoeuropeni, ca

și aceia ai culturii înmormântărilor cu ocră roșu și în tumuli... Grupele de păstori nomazi din stepile nord-pontice și din silvostepă au pătruns pe teritoriul României în etape succesive sau valuri. Primul a fost Cucuteni III B, în Moldova, al doilea Cucuteni IV, cu ceramica pictată în stil final, al treilea e orizontul Horodiștea-Foltești, al patrulea, întârziat, e la Verbița în Oltenia. Noii sosiți au pătruns în interiorul unor populații care-și dezvoltau cultura lor proprie (neolitică)... Grupele de păstori au fost asimilate de locuitori. Ele au contribuit însă mult la îmbogățirea conținutului culturilor acestora, au grăbit procesul de dezagregare a neoliticului carpato-dunărean, introducând - și ele, ca și oamenii culturii Cernavodă - în aria pătrunderilor, calul domestic, obiecte de bronz și argint, au dat un oarecare impuls accentuării păstoritului și procesului de răspândire a graiurilor indoeuropene».

Mai spune că în perioada de tranziție au luat naștere aici «culturi cu o structură eterogenă, datorită amestecului etno-cultural foarte accentuat», că «începând cel puțin odată cu epoca mijlocie a bronzului, purtătorii culturilor respective pot fi considerați ca strămoșii direcți ai Tracilor menționați de izvoare scrise mai târziu» (*Zorile ist.*, p. 132).

După Al. Rosetti, patria primitivă a Tracilor s-ar fi aflat în Carpați (cf. *Istoria limbii române*, București, 1978).

c) ARIA DE RĂSPÂNDIRE A TRACILOR

În ce privește această problemă, Radu Vulpe scrie că Tracii ocupau «un spațiu foarte întins, care în epoca a II-a a fierului cuprindea tot teritoriul țării noastre și toată partea Peninsulei Balcanice, de la est de Morava și Struma, trecând și peste limitele acestor regiuni, în Polonia de sud, în Cehoslovacia, în estul Ungariei, în vestul Ucrainei, nord-vestul Asiei Mici». (Vezi notele la traducerea operei *Dacia* de V. Pârvan).

P.P. Panaitescu arată că Tracii au venit în țara noastră pe la 1.700 î.e.n. (mai apoi în Peninsula Balcanică). «Ei cuprindeau Dacia, Panonia, o parte a Poloniei de sud-vest, iar la sud ajungeau la marginile Macedoniei și ținutul Ilirilor. Ei au asimilat, în decurs de mai multe veacuri, populația preindoeuropeană, câștigând-o pentru limba și cultura lor» (*Op. cit.*, p. 33). Elementele de cultură au suferit o foarte adâncă transformare treptată. «Punctul important e moștenirea ființei fizice a poporului nostru de la străvechile populații care au trăit pe aceste locuri în cele trei perioade amintite. Atât antropologia, structurile craniilor rămase din acele vremuri, cât și cercetările arheologice, confirmă existența acelorași populații stabile de agricultori și crescători de vite. Problema continuității poporului nostru pe pământul său își are rădăcinile în perioadele așa-zise preistorice. (*Ibidem*, p. 35).

La aria amintită de Pârvan (gurile Vistulei - Olbia - Morava - Haemus etc.), așa mai cita, tot din *Getica* lui, următoarele: «În ce privește teritoriul dintre Boristene și Caucaz, Geții nu sunt aici acasă la ei. Populație flotantă, individual sau în mici enclave, ei seamănă cu Moldovenii din evul mediu, care umblau pe aceleași drumuri, fără ca vreodată să se fixeze» (p. 747). La vest de Boristene sunt însă mulți alții, între care tribul Sardi, trac.

d) ASPECTUL LINGVISTIC

După A. Meillet indoeuropeana este un «sistem de corespondențe lingvistice», asemănările explicându-se prin derivarea dintr-un trunchi comun. Și se cuvine să relevăm că, după I. Russu, sub aspect lingvistic, limba tracă e cea mai apropiată de presupusul arhetip indoeuropean, fapt extrem de important.

Vocalele se conservă distincte - a, e, o (tendință de trecere la a), ca și i (alternare cu e, ori simplă grafie divergentă), diftongii în majoritate păstrați (ai, au, eu).

Consoanele cunosc modificări la trei grupe: mediile aspirate pierd aspirația (bh, dh, gh devin b, d, g), labiovelarele pierd elementul labial (ku, gu, (h) devin k, g), oclusivele palatale sunt continuate prin aspirante (k, g(h) devin s, z), ultimele fenomene fiind dovezi evidente pentru caracterul satem al ilirei (și mesapiceii din Italia sud-estică). E un fapt decisiv pentru poziția ilirei în ansamblul indoeuropean. Celelalte consonante sunt conservate fără nici un fel de modificări, indiferent de poziția lor în cuvânt.

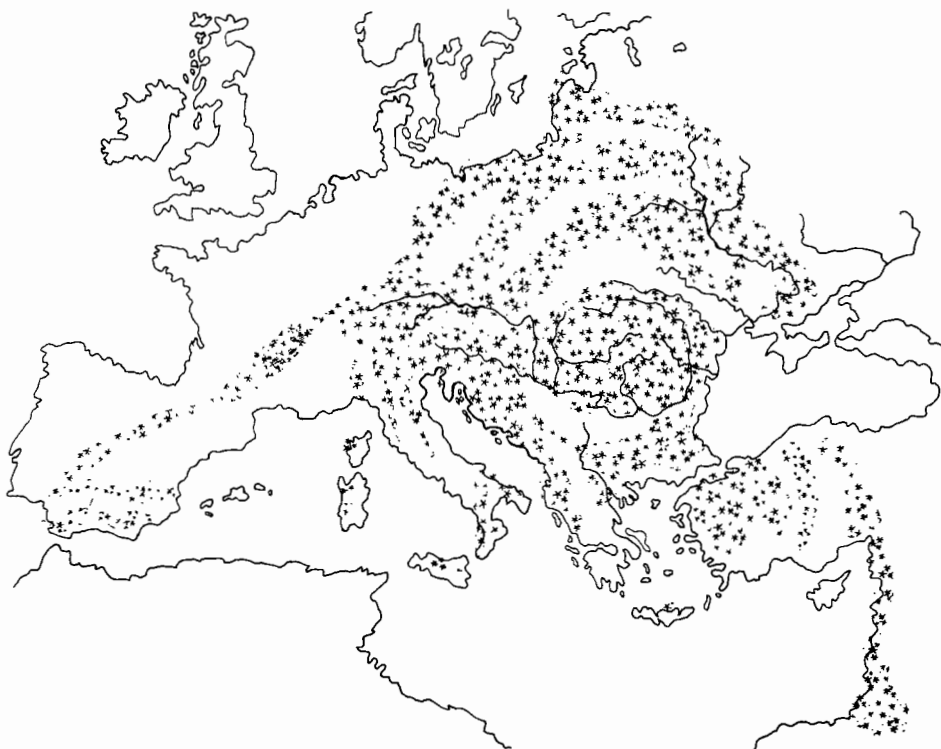
Pentru amănunte privitoare la limba tracă și modificările amintite se poate consulta I. Russu, *op. cit.*, p. 80.

a) Vocalele a-e-o din vechea serie sunt păstrate (erau și pronunțări dialectale, locale, -e redat prin a ori i), o, e conservat în majoritatea cazurilor, puține exmple de la trecerea la a (dublete sau forme paralele), câteva alterări ca u și y; u păstrat ca atare, rar redat prin y. Diftongii ai, ei (?), ori au, eu sunt păstrați ca atare.

b) Consoane. u devine y (câteva cazuri de b). Oclusivele surde k, p, t și sonore b, d, g sunt menținute ca atare, iar mutația consonantică (lautverschiebung) în tracă nu pare probabilă, în baza celor câteva cazuri izolate th, kh, pri ph, ce par mai curând forme grecizate, târziile ale numelor trace cu t, k, p. Mediile aspirate indoeuropene bh, dh, gh își pierd aspirația - b, d, g. Oclusivele palatale k', g(h) sunt reprezentate prin aspirante postdentale s și z, fenomen satem, la fel ca delabilizarea labiovelarelor ku și gu(h) în k și g. Lichidele sunt consemnate direct, la fel ca m și n. s e conservat în orice poziție, iar grupul sr intercalează un t (Strymon, Istros). Trăsăturile fonetice arată deci un conservatorism remarcabil față de limba de bază.

Lui A. Vraciu îi pare problematică prezența unui substrat mediteranean de factură preindoeuropeană sau neindoeuropeană în greacă și în alte idiomuri indoeuropene, între care și româna. Dacă ar fi existat în Dacia, am avea relicve. În al doilea rând, o populație nou venită nu ar fi putut asimila și impune într-un timp așa de scurt (în perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului) triburilor indigene din Dacia, de structură neindoeuropeană (preindoeuropeană), dacă admitem această ipoteză, limba și modul de viață, cultura materială specifică Indoeuropenilor. Situația «este deci asemănătoare cu cea din Grecia, unde există un substrat prehelenic, dar de esență indoeuropeană». Azi acest substrat, pelasgic, e considerat de mulți indoeuropean. (Vezi Gh. Mușu, *Din mitologia Tracilor*, București, 1982; *Lumini din depărtări. Civilizații prehelene și microasiatice*, București, 1981).

SPAȚIUL TRACIC



«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

D. Bălașa, <i>Limba latină-romană și limba daco-română</i>	1
Ion Ionescu, <i>Etimologia toponimului «Sarmisegetusa»</i>	7
Nicolas Saudrey, <i>Twentieth century creeps up on St. Catherine's</i>	13
N. P. Vaidomir, <i>Mărturii ale antichității privind limba macedoneană (II)</i>	18
Aurel Stoicanu, <i>În ce sens româna e sora latinei ? (II)</i>	21

NOI TRACII

Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)